

Кімге: «Батыс Қазақстан облысы әкімдігі жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік бағдарламалар басқармасына.

**Автордың аты –жөні және лауазымы:Болатжанова Шынар Салаутовна
«Жусандой ауылдық округі әкімінің аппараты» ММ бас маманы.**

Күні: 15.10.2024ж

**Тақырыбы: Жастар арасындағы жұмыссыздық деңгейі:
жаңа бағдарлама, жаңа саясат**

Кілт сөздер:

Кіріспе

Соңғы жылдары Қазақстанда жастардың әлеуметтік-экономикалық жағдайы нашарлады. Қазақстанда жастардың жұмыссыздық деңгейі төмен болғанымен (2024 жылы III тоқсанда 6,5% - ды құрады), 15-35 жас аралығындағы жастар арасындағы жұмыссыздық жоғары болып қалуда және көптеген жастар жалақысы төмен, сапасы төмен жұмыс орындарында, мәжбүрлі уақытша жұмыс орындарында жиі қалып отыр. Бұл енді белсенді түрде қалыптасып келе жатқан Қазақстанның жұмысшы кәсіптердің тапшылығын сезінумен қатар, жас мамандардың тілегі мен мүмкіндіктерінің сәйкес келмеуіне де байланысты. Қазақстандағы еңбек нарығы, бүкіл әлемдегі сияқты, жыл сайын өзгеруде және бір жыл ішінде мүлдем танымастай өзгеруі мүмкін. 2020 жылы пандемия еңбек нарығына өз ережелерін қояды: көптеген компаниялар тіпті құнды қызметкерлерін жұмыстан босатып, шығындарын азайта бастады. Коронавирустық індет кезінде өзін-өзі оқшаулау жағдайында көптеген адамдар үшін жұмыспен қамту мәселесі бірінші орынға шықты. Карантинге ұшыраған салаларда жұмыс істеген адамдар күн көру үшін басқа салаларда өз орнын іздеуге мәжбүр. Бұрын ондаған жылдар бойы бір жерде жұмыс істеуге болатын, ал қазір жұмысқа деген көзқарас жылына бірнеше рет өзгеріп отырады. Көптеген құзыреттер тез ескіретін жағдайда "икемді дағдылар" бірінші орынға шығады, атап айтсақ, логикалық және сыни ойлау, креативтілік, өзгерістерге бейімделу, адамдармен қарым-қатынас орнату, күрделі мәселелерді шешу қабілеті, цифрлық технологияны тез меңгеру. Пандемия еңбек нарығына айтарлықтай өзгерістер әкеледі. Уақытша жұмысынан айрылған жұмыссыздардың көпшілігі ұзақ уақыт жұмыссыз қалғандардың қатарын толтыруы ықтималдығы жоғары. Біздің пікірімізше, өзін-өзі дамыту және жаңа дағдыларды игеру қазіргі еңбек нарығының жалғыз үрдісі болады. Сондай-ақ, қазіргі заманғы дағдарыс жағдайлары жастарды әлеуметтік қорғау жүйесін құру қажеттігін көрсетеді.

Негізгі бөлім 1.1 Жастар жұмыссыздығының негізгі себептері Жастар - дамушы әлеуметтік топ. Бұл әлеуметтік топ жеке тұлғаны қалыптастыру, құндылықтарды басқару жүйесі, сондай-ақ дараланған өмір, білім беру және кәсіптік стратегия, еңбек қатынастарына ену арқылы сипатталады. Өз өкілдерінің ұқсас қасиеттерінің болуына қарамастан, бұл әлеуметтік топ жас және жыныс, білім

беру, әлеуметтік және материалдық жағдайға, сондай-ақ көптеген басқа өлшемдерге сәйкес бөлінеді. Бұл факторлардың үйлесуі жастардың өмірлік және кәсіби стратегиясының сипаттамаларын анықтайды. Ғылыми әдебиеттерде жастар жас сипаттамасының жиынтығы негізінде, әлеуметтік жағдайының ерекшелігімен, әлеуметтік-психологиялық қасиетімен, әлеуметтік-экономикалық, мәдени даму, қоғамдағы әлеуметтену ерекшелігімен бөліп қарастыратын қоғамның әлеуметтікдемографиялық тобы ретінде анықталады. Жастар жұмыссыздығы - жастардың жалпы әлеуметтік жағдайының маңызды индикаторларының бірі. Сонымен қатар еңбек нарығында елдің дамуының белгілі бір кезеңіндегі оның бейімделу дәрежесінің көрсеткіші болып табылады. Қазақстандағы жастардың жұмыспен қамтылу ауқымы мен жұмыссыздық мемлекеттік органдар, бизнес және халықтың қалың жігі тарапынан белсенді назар аударуда. Бүгінгі таңда жастар қауіп-қатерге ұшырайды, өйткені олар жұмыс іздеуде айтарлықтай кедергілерге тап болады. Мұны көптеген факторлар анықтайды. Бір жағынан, жастардың білім беру жүйесінде алған білімдері мен құзыреттері көбінесе жұмыс берушілердің талаптарына сәйкес келмейді. Көптеген компаниялар жас мамандарды қарастырмайды, өйткені оларды жалдау тәжірибесі мен кәсіби жетістіктері бар үміткерлерді жалдаудан гөрі қымбаттау. Екінші жағынан, жастардың өздері бірқатар жағдайларда жұмысқа орналасуға жоғары талаптар қояды. Демек, оқу орындарының көптеген түлектері жұмыс берушілер ұсынатын жалақы мен еңбек жағдайларына наразы, осылайша алған мамандығы бойынша жұмыс істеуден бас тартады. Сонымен, жоғарыда айтылғандардың барлығы жұмыспен қамтудың төмен тиімділігіне алып келеді, сондай-ақ жас мамандар арасында жұмыссыздықтың өсуіне алғышарттар жасайды. Білікті және жоғары білікті адам ресурстарына деген бәсекенің күшеюі, жоғары білікті кадрлардың дамыған елдерге көші-қон дамушы және дамыған елдерде көші-қоны үдерістері аясында жаһандық трендке айналып отыр. Қазақстан халқының, оның ішінде жастар көші-қоны ұлттық экономикаға қауіп төндіруде. Көші-қондық ағымдар және оларды реттеуші басқарушылық тетіктер ел экономикасының тұрақтылығын қамтамасыз етуші маңызды тұжырымдама. 2017 жылы «Жастар» Ғылыми-зерттеу орталығы жүргізген әлеуметтік зерттеу нәтижелеріне сүйенетін болсақ, жастардың көші-қон көңіл күйіне назар аудару керек. Жастардың нақты көші-қон ниеті бар, жастардың едәуір бөлігі жақын арада басқа елге көшуге ниеттері бар. Егер бұл ниеттер іске асырылса, республикаға еңбекке қабілетті жас халықтың кету қарқынының артуы қауіп төндіреді. Бұл құбылыс бірқатар жағымсыз салдарға әкелуі мүмкін, соның ішінде еңбек нарығында жұмыс күшінің жетіспеушілігі, туу деңгейінің төмендеуі және халықтың қартаюы, бұл мәселені әрі қарай зерттеу және мемлекет тарапынан бірқатар шаралар алынуы қажет деп ойлаймын. Жастар жұмыссыздығының нәтижесінде табыстың тұрақсыздығына және денсаулық сақтау шараларының сақталмауына және әлеуметтік жағдайларының төмендеуіне ала келеді. Жастар арасында жұмыссыздықтың негізгі мәселелері: - Өндіріс деңгейінің төмендеуі, сәйкесінше жұмыс күшіне деген сұраныстың азаюы; - Зейнетақы жүйесіндегі реформа: жастар мен егде жастар арасындағы жұмыс орны үшін бәсекенің күшеюі; - Жұмыс беруші мен жалдамалы қызметкер

арасындағы жалақы бойынша келіспеушіліктер; - Мамандығы бойынша жұмысқа орналаспау; - Білікті еңбек ресурстарының шетелге кету ағымы. Жастар арасындағы жұмыссыздықты жою бағыттары: 1.Білім жүйесіндегі модернизация: теориялық дайындық, тәжірибелік дағдыларды және ақпараттық, желілік технологияларды игеру; 2.Кәсіпкерлік қызмет аясында жастарды дайындау деңгейін арттыру; 3.Жастарды еңбек нарығындағы жаңалықтармен қамтамасыз ету. Жаңа технологияларды енгізу және қозғалыс үшін нақты кедергілердің болмауы ел ішіндегі және трансшекаралық көші-қон көлемінің ұлғаюына әкеледі. Біріншіден, демографиялық 30 теңгерімсіздіктер бар. Посткеңестік елдердің көпшілігі сияқты, Қазақстанда да 90-шы жылдары туу коэффициенті айтарлықтай төмендеді. Нәтижесінде еңбек нарығына жаңа жұмысшылардың келуі 2025 жылға дейін баяулайды. Екіншіден, экономикадағы еңбек өнімділігінің салыстырмалы түрде төмен деңгейі. Заманауи технологиялардың жеткіліксіз енгізілуі мен дамуы еңбек өнімділігінің өсуін тежейді. Бұл көрсеткіш бойынша Қазақстан әлі дамыған елдерден орта есеппен 4 есе артта қалып отыр. Үшіншіден, еңбек нарығы инфрақұрылымын дамыту қажет.

Қорытынды: Жастар жұмыссыздығы, жастарды жұмыспен қамту, жастардың өзін-өзі жұмыспен қамтуы, жастар кәсіпкерлігі мәселесі мәселелік-салдарлық және елдің әлеуметтік-экономикалық дамуының сапа көрсеткіші. Сондықтан жастар жұмыссыздығы мәселесін шешуде шағын кәсіпкерліктің рөлін көтеру үшін елімізде кешенді және жүйелі шаралар алынуы тиіс. Сондықтан кәсіпкерлікті дамытуда жастардың бизнес-белсенділігін дамыту және кәсіпкерлікке оқытудың инновациялық бағдарламаларын қалыптастыру бойынша одан әрі жұмыс істеу қажет. Шағын кәсіпкерлік туралы алыс шетел, ресейлік және отандық ғалымдардың ғылыми еңбектеріне шолу жасалды, осы еңбектердің нәтижесінде шағын кәсіпкерліктің жастар жұмыссыздығын азатудағы рөлі нақтыланды. Жастар арасындағы жұмыссыздықтың ұзақ мерзімді перспективада салдары болуы мүмкін. Ұзақ уақыт бойы кәсіби өсу жағынан тоқтап қалған жастар жалақының төмен деңгейі, мансаптық өсу мүмкіндіктерінің аздығы, демек, болашақта алатын зейнетақының аздығы секілді мәселеге кездеседі. Пандемияның экономикалық салдары жастардың еңбек нарығындағы осалдығын күшейтеді, өйткені жастар көбінесе уақытша және толық емес жұмыс орындарында болады, яғни жұмыс пен кірісті жоғалту қаупі жоғары. Зерттеу көрсеткендей, білімді адамдар экономикалық дағдарыстар мен күйзелістерге төтеп бере алады. Жастар жұмыссыздығын төмендетуді шешуде, жұмыссыз жастарды әлеуметтік қорғауда бірнеше бағыттарды қарастыру керек: Мемлекеттік білім беру шығындарының деңгейін ұстап тұру: дағдарыс бюджеттің қысқаруына әкеледі және білім беру саласы көп нәрсені жоғалтуы мүмкін. Кейбіреулер білім беру бюджетінің жаппай қысқаруын болжайды. Бірақ жастар жұмыссыздығын төмендетудің бір жолы -жастардың сапалы білімге қол жеткізуін арттыру деп ойламыз. Жұмыссыздық білімге қол жеткізу және оқу нәтижелерін жақсарту бойынша біздің жаһандық ауқымда қол жеткізген жетістіктерімізге қауіп төндіреді. Сондай-ақ, студенттердің оқуды әрі жалғастыруды ойлануға тура келуі мүмкін, мысалы стипендиялары қысқаратын болса, оқуды жалғастыру қиындайды. Білім беру мен кәсіптік даярлыққа

инвестициялардың жетіспеуі ұзақ мерзімді экономикалық перспективаларға нұқсан келтіреді және студенттер, жұмысшылар мен олардың отбасылары үшін қысқа мерзімді шығындарға әкеледі. Сондықтан мемлекет тарапынан бөлінетін грант санын азайтпау керек. Жастардың табыстарын және олардың жұмыспен қамтылуын қолдауды қамтамасыз ету: жастардың табыстарын тікелей қолдау және жұмыспен қамту қазіргі уақытта қабылдануы керек маңызды тетіктер болып табылады. Бұрын қоғамдық жұмыс бағдарламалары жастарға жұмыс істеуге көмектесті. Коронавирустық пандемия кезінде жастарды қоғамдық жұмыстарға тарту - бұл жақсы инвестиция. Мұндай бағдарламалар аз қамтылған және аз білімді жұмысшыларға қажетті 33 жұмыс тәжірибесін алуға көмектеседі, сонымен қатар жұмыссыздық кезінде әлеуметтік қорғаудың бір түрі болып табылады, осылайша олар білім мен кәсіби дайындықты жалғастыра алады. Цифрлық дағдылар мен технологияларға инвестиция салу: дағдарыстың ерекше және бұрын-соңды болмаған сипаты тек білімді ғана емес, сонымен қатар қашықтан жұмыс істеуге бейім жұмыс орындары мен кәсіптердегі адамдар өздерін жақсы сезінетінін білдіреді. Көп жағдайда бұл сандық дағдылары бар адамдар. Сондықтан адамдарды сандық дағдылармен жабдықтау кенеттен маңызды қажеттілікке айналды. Тіпті бастауыш сынып мұғалімдері, музыка мұғалімдері, жеке фитнес жаттықтырушылары және т.б. қашықтан қосылуды қажет етпейтін кәсіптер енді интернет және онлайн режимінде қосылуы керек еді. Сандық дағдыларды жетілдіруге арналған қысқа оқу курстарын ұсыну осыған көмектеседі. Қазір еліміздің еңбек нарығында құрылымдық қайта құру жүріп жатыр – көптеген мамандықтар біртіндеп жойылып, жаңа мамандықтар пайда болуда. Қазақстандық білім беру жүйесі еңбек нарығының қажеттіліктеріне әрдайым жауап беруге үлгермейді, бұл бір салада еңбек ресурстарының артық болуын және екінші салада тапшылықты тудырады. Қазақстанда, бір жағынан артық еңбек ресурстарының болуы, екінші жағынан, елде шынымен де сапалы адами капитал жетіспейтіндігін көруге болады. ЕЭО елдеріне кетуші қазақстандық еңбек мигранттарының саны 34 374 адамнан 111 874 адамға өскен. 1) ішкі көші-қон ағындарын өңірлік экономикалық өсу аймақтарына жіберудің мемлекет ынталандыратын нақты жүйесінің болмауы. 2) Ішкі көші-қонды тиісті деңгейде есепке алмау. 3) Әр түрлі сала қызметінде білікті жұмысшы кадрлардың кетуі, соның ішінде жастардың шетелге кету удерісінің өсуі. Жастарға Қазақстан еңбек нарығында ұсынатын мүмкіндіктер мен жағдайлар олардың шығармашылық әлеуетін ашу үшін жеткіліксіз. Зерттеу барысында бүгінде жастар үшін материалдық игілікке қарағанда мансаптық өсу мен тәжірибе жинақтаудың құндылығы жоғары екендігі анықталды. Білімді жастар өзін-өзі жетілдіруді іздейді, олар үшін саяси құраушы соншалықты маңызды емес. Егер ол өзін-өзі жүзеге асыру үшін және еркіндік үшін жағдай жасай алмаса, онда өз дамуы үшін қолайлы жағдайлар іздеуде оқыған жағынан қайтып келмеу немесе еңбек көші-қонының тәуекелі жоғары. Сондықтан Қазақстанда ішкі көші-қон ағындарын өңірлік экономикалық өсу аймақтарына жіберудің мемлекет ынталандыратын жүйесін қалыптастырып, оны әрдайым жетілдіріп отыру, демографиялық қажеттілік пен еңбек нарығындағы сұранысқа, әлемдік озық тәжірибеге сәйкес көші-қон саясатын жетілдіру, жастар көші-

қонына мемлекет тарапынан назар аудару, жастардың жұмыспен қамтылуына, жастардың мансаптық өсуіне жағдай жасалуы қажет деп ойлаймын.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

00

1. 1. «О некоммерческих организациях» Закон Республики Казахстан от 16 января 2001 года № 142 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z010000142> (Дата обращения: 7.09.2023)
2. Евстифеев Р.В. Общественные палаты субъектов Российской Федерации в системе управления региона: основные проблемы функционирования и оценки эффективности работы // Научный результат. Социология и управление. - 2018. - Т. 4. — № 4. - С. 87-100

Библиографияны ресімдеу бойынша, МЖМБС сәйкес, сілтеме бойынша қарауға болады <https://nauka.kz/upload/files/02. GOST 7.1-2003.pdf>